

Een duurzame voorsprong

Resultaten van wetenschappelijk
onderzoek naar tweetalig onderwijs

Wetenschappelijk onderzoek naar tweetalig onderwijs

Een team onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen deed – in opdracht van het Europees Platform en van het landelijk netwerk tweetalig onderwijs – onderzoek naar de vormgeving en de prestaties van het tweetalig vwo-onderwijs in Nederland. De wetenschappers presenteerden hun bevindingen in een rapport dat medio 2010 verscheen. Deze uitgave is de publieksversie van het onderzoeksrapport. Het volledige document is te vinden via www.tweetaligonderwijs.nl.

Europees Platform

Het Europees Platform - *internationaliseren in onderwijs* laat leerlingen over grenzen heen kijken. Als centrum voor internationalisering van het Nederlandse onderwijs stelt het leerlingen, leraren en schoolleiders in staat Europa en de rest van de wereld te ontdekken. Het Europees Platform ondersteunt basisscholen, scholen voor voortgezet onderwijs, lerarenopleidingen en de volwassenen-educatie.

Netwerk tto

Sinds 1993 werken de scholen met een tto-afdeling samen in een landelijk netwerk. Dit netwerk wordt gecoördineerd door het Europees Platform. De samenwerking omvat thema's als certificering, materiaalontwikkeling en standaardisering.

Inhoud

1	Tweetalig onderwijs werkt	6
2	Terugblik: ontstaan van onderop	8
3	Het onderzoek met twee vragen: • Hoe werkt tweetalig onderwijs? • Hoe is kennis erover te benutten?	10
4	Antwoord op de eerste vraag: hoe werkt tweetalig onderwijs?	14
5	Antwoord op de tweede vraag: hoe benutten we de opgedane kennis?	22
	Colofon	31
	Meer informatie	32

1 Tweetalig onderwijs werkt

Tweetalig onderwijs (tto) is een onderwijsvernieuwing die werkt. Scholen voor voortgezet onderwijs die deze vernieuwing hebben ingevoerd, bieden de helft van hun lessen aan in het Engels (één school in het Duits). Het concept van het tweetalig onderwijs is begin jaren negentig ontwikkeld door een aantal scholen. Ze kregen daarbij steun van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap én van het Europees Platform. Medio 2010 waren er 151 tto-afdelingen verdeeld over 121 scholen. Tot voor kort werd het tweetalig onderwijs alleen toegepast in havo- en vwo-afdelingen. Onlangs zijn ook de eerste tweetalige vmbo-afdelingen van start gegaan, en er zijn er meer in voorbereiding.

De ruim 20.000 leerlingen in het tweetalig havo en vwo doen het goed. Dat blijkt uit hun scores voor Engels op het centraal schriftelijk eindexamen en uit de indrukken die docenten en visitatieteams hebben van hun prestaties. Het blijkt ook uit een vergelijking van gegevens van tto-scholen met niet-tto-scholen. De leerlingen van tto-scholen scoren in klas 3 aanzienlijk hoger op Engelse toetsen dan leerlingen in het reguliere onderwijs in Nederland én in omringende landen. De resultaten die de tto-leerlingen behalen voor de andere vakken wijken overigens niet af van het landelijk gemiddelde. Er zijn geen negatieve effecten van tweetalig onderwijs gerapporteerd.

ONDERZOEK NAAR TWEETALIG ONDERWIJS: HOE WERKT HET PRECIES?

Het tweetalig onderwijs is dus een succes. De vraag dringt zich op waardoor dat komt. Wanneer en waar leren tto-leerlingen meer en sneller? Waarom verlopen leerprocessen anders en beter? Hoe kunnen zowel tto-scholen als reguliere scholen profiteren van veranderde inzichten in het leren van vreemde talen?

Een team wetenschappers van de Rijksuniversiteit Groningen heeft – in opdracht van het Europees Platform en van het landelijk netwerk tweetalig onderwijs – antwoord gezocht op deze vragen. De onderzoekers hebben zich daarbij gericht op het vwo. In een rapport dat medio 2010 is verschenen, bevestigen ze dat tto-leerlingen in het vwo significant betere scores halen voor Engels dan leerlingen in het reguliere onderwijs. De wetenschappers geven aan wat de verschillen zijn in taalverwerving in de twee typen onderwijs en hoe scholen met deze kennis hun voordeel kunnen doen. Een van hun meest opvallende bevindingen is dat tto-leerlingen niet alleen een hoger taalvaardigheidsniveau halen, maar dat hun taalgebruik *authentieker* is dan dat van leeftijdgenoten in het reguliere vwo: het klinkt natuurlijker.

Deze uitgave licht de bevindingen van de Groningse onderzoekers toe. Het is een verkorte versie van het originele onderzoeksrapport. Wilt u het hele rapport inzien of lezen, kijkt u dan op de site van het landelijk netwerk tweetalig onderwijs: www.tweetaligonderwijs.nl.

Hierna volgt eerst een beknopte omschrijving van het tweetalig onderwijs in Nederland (2). Vervolgens worden het onderzoek en de gestelde hoofdvragen toegelicht (3). Daarop volgen de antwoorden op de hoofdvragen (4 en 5). Tot slot krijgt u gegevens voor meer informatie over tweetalig onderwijs (6).

2 Terugblik: ontstaan van onderop

De term 'tweetalig onderwijs' staat in Nederland voor twee dingen:

- een *methodologie* waarin taal en vakken geïntegreerd worden aangeboden. De niet-talige vakken worden gegeven in een andere dan de moedertaal;
- een *onderwijstype* voor het reguliere voortgezet onderwijs. Hierin wordt ongeveer de helft van de lessen gegeven in een moderne vreemde taal, de andere helft in het Nederlands.

Tweetalig onderwijs is een keuze van de school. Het is geen opgelegde beleidsmaatregel. Zo is het ruim twintig jaar geleden op een aantal scholen ontstaan en zo werkt het nog steeds. Destijds wilde men voldoen aan de vraag van ouders naar een meer internationaal georiënteerde vorm van onderwijs. Al snel nadat de eerste school gestart was met een tweetalige vwo-opleiding volgden er meer. Al doende ontwikkelden zij gezamenlijk het concept.

In deze beginfase vroeg het Ministerie van Onderwijs het Europees Platform om de scholen ondersteuning te bieden. Daarmee was – om precies te zijn in 1993 – het netwerk van tweetalige scholen in Nederland geboren. Scholen, onderzoekers en lerarenopleiders stelden samen met het Europees Platform een standaard op voor deze vorm van onderwijs. Uitgangspunt daarbij was (en is) dat de scholen beslissen over de inhoud van het tweetalig curriculum, en dus ook over de inhoud van de standaard. Bijzonder is dat vanaf het eerste begin er een koppeling is geweest met het Europees Referentiekader voor de Talen (ERK): een Europese standaard voor het vergelijken van taalniveaus. In de tto-standaard is opgenomen dat het Engels van de leerlingen aan het einde van het derde leerjaar het niveau B2 van het ERK moet hebben (zie kader). Daarnaast moeten ze kennis hebben over Europa en de rest van de wereld. Daarom besteedt de school veel aandacht aan Europese en Internationale Oriëntatie (EIO).

HET B2-NIVEAU VAN HET EUROPEES REFERENTIEKADER VOOR DE TALEN (ERK)

Het ERK kent zes taalvaardigheidsniveaus: twee voor basisgebruik van de taal (niveau A1 en A2), twee voor onafhankelijk taalgebruik (B1 en B2) en twee voor vaardig taalgebruik (C1 en C2). Leerlingen in het tweetalig onderwijs moeten aan het einde van het derde leerjaar het B2-niveau halen. Dat wil dus zeggen dat zij dan onafhankelijke gebruikers zijn van de Engelse taal. Ze kunnen de hoofdgedachte van een ingewikkelde tekst begrijpen. Ze kunnen zodanig vloeiend en spontaan reageren dat een normale uitwisseling met moedertaalsprekers mogelijk is zonder veel inspanning. Verder kunnen ze duidelijke, gedetailleerde teksten produceren en een standpunt over actuele kwesties uiteenzetten.

Het Europees Platform verleent een keurmerk voor tto-afdelingen. Bij het verschijnen van het onderzoeksrapport beschikte ongeveer de helft van de tto-afdelingen over dit kwaliteitsstempel. Dat wil niet zeggen dat de andere scholen minder kwaliteit leveren. Onderwijsinstellingen komen pas in aanmerking voor een tto-juniorschoolcertificaat als de eerste groep leerlingen de vierde klas bereikt. Volledige erkenning als tto-school is pas mogelijk als de eerste groep leerlingen eindexamen heeft gedaan.

3 Het onderzoek met twee vragen:

- Hoe werkt tweetalig onderwijs?
- Hoe is kennis erover te benutten?

Het team van de Rijksuniversiteit Groningen onderzocht hoe het komt dat tweetalig vwo-onderwijs zo succesvol is. De wetenschappers stelden twee hoofdvragen:

- 1 Hoe verloopt de taalverwerving in het tweetalig onderwijs precies?
- 2 Hoe kunnen de kenmerken die tto-onderwijs zo succesvol maken, worden gebruikt voor het verder verbeteren van vreemdetalenonderwijs?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden zijn drie deelstudies uitgevoerd. In de eerste zijn de taalvaardigheidsniveaus van leerlingen in het tto en in het reguliere onderwijs met elkaar vergeleken. De tweede deelstudie richtte zich op de vraag op welke manier leerlingen een vreemde taal leren en op welke punten tto-leerlingen dit anders doen. De derde en laatste studie zoomde in op het didactisch handelen van docenten in het tweetalig onderwijs.

EERSTE DEELSTUDIE: VASTSTELLEN VAN DE TAALVAARDIGHEIDSNIVEAUS

Voor het vergelijken van de leerlingenprestaties zijn drie onderzoeksgroepen gevormd. De scores voor de Cito-toets einde basisonderwijs dienden daarvoor als basis. Leerlingen in het reguliere vwo hebben gemiddeld lagere scores dan tto-leerlingen, omdat tto-afdelingen hun eersteklassers selecteren op hoge Cito-scores. Daarom zijn leerlingen in het reguliere vwo *alleen* geen goede controlegroep. Er is een tweede controlegroep gevormd met leerlingen die hoge Cito-scores hadden. Dit resulteerde in de volgende drie onderzoeksgroepen:

- een groep leerlingen uit klas 1, 2 en 3 van het tweetalig vwo;
- een groep leerlingen uit klas 1, 2 en 3 van het reguliere vwo, maar wel verbonden aan een school die een tto-afdeling heeft (en die ook aan het onderzoek meedoet);
- een controlegroep: leerlingen uit klas 1, 2 en 3 die vwo volgen aan een school die *geen* tto-afdeling heeft (maar waarvan de leerlingen wel hoge Cito-scores hebben) én gymnasiumleerlingen. Alle leerlingen in deze groep hebben gemiddeld dezelfde Cito-score als de tto-leerlingen.

Om de leerlingenprestaties goed met elkaar te kunnen vergelijken zijn van alle 549 leerlingen uit het onderzoek de achtergrondkenmerken vastgesteld. Een van de belangrijkste daarvan was dus de score voor de Cito-toets einde basisonderwijs. De onderzoekers hebben verder vastgesteld welke scores de leerlingen behaalden op leestoetsen Engels, wat hun motivatie was om Engels te leren, wat hun attitude was jegens een vreemde taal en in welke mate zij buiten schooltijd in contact kwamen met het Engels. Als zich significante verschillen zouden voordoen in één van deze kenmerken, dan moesten de onderzoeksresultaten hierop worden gecorrigeerd. Significante verschillen tussen de drie leerlingenpopulaties bleken er alleen te zijn in Cito-scores. Zoals gezegd, leerlingen uit de tto-groep en uit de controlegroep scoorden hoger dan de leerlingen uit het reguliere vwo. Uiteindelijk zijn de onderzoeksresultaten alleen op dit punt gecorrigeerd.

De onderzoekers hebben de prestaties van de drie groepen leerlingen op verschillende opeenvolgende momenten gemeten. Per leerjaar zijn drie testen afgenomen. Elke test bestond uit een woordenschattoets en een schrijfofdracht. Een groep van acht onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen heeft de toetsresultaten beoordeeld en het taalvaardigheidsniveau van de leerlingen vastgesteld. Daarbij hebben ze een schaal gehanteerd van 0 tot 7.

TWEEDE DEELSTUDIE: BESTUDEREN VAN DE TAALVERWERVINGASPECTEN

Voor de studie naar taalverwervingaspecten zijn alle eerste schrijfofdrachten gebruikt uit de eerste deelstudie. Deze schrijfofdrachten zijn – nadat het taalvaardigheidsniveau ervan was vastgesteld op de schaal van 0 tot 7 – uitvoerig geanalyseerd op meer dan zestig talige kenmerken. De gevonden taalvaardigheidsniveaus zijn bovendien vergeleken met en afgestemd op de ERK-niveaus.

DERDE DEELSTUDIE: HET DIDACTISCH HANDELEN IN HET TWEETALIG ONDERWIJS

De laatste deelstudie bestond uit een enquête onder een kleine groep docenten in het tweetalig onderwijs over hun opvattingen over didactiek. Ook zijn 75 lessen geobserveerd, waarvan 65 in het tweetalig onderwijs en 10 in het reguliere vwo. De laatste dienden als referentiekader.

4 Antwoord op de eerste vraag:

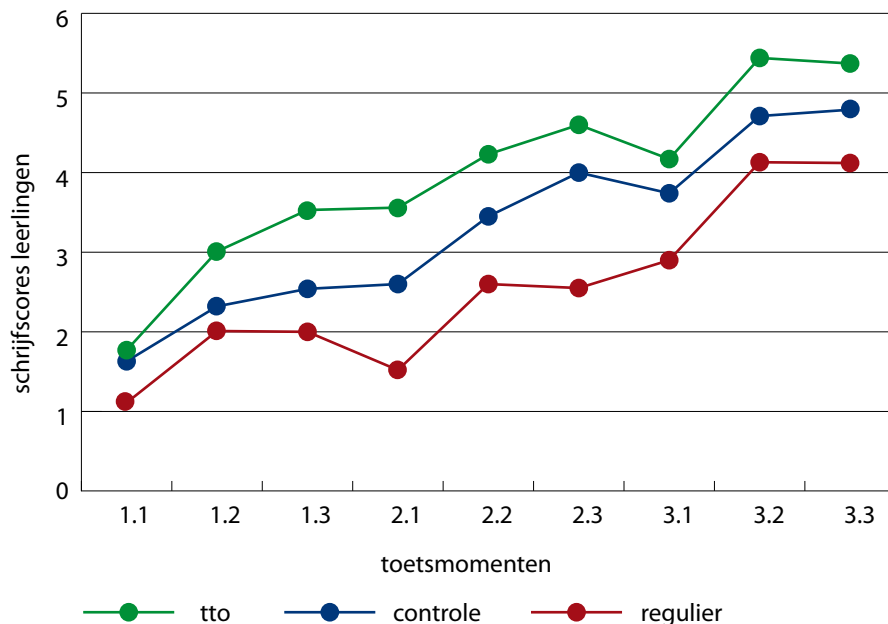
hoe werkt het tweetalig onderwijs?

Het onderzoek toont ondubbelzinnig aan dat tto-leerlingen sneller dan anderen een hogere taalvaardigheid bereiken in het Engels, dat hun taalgebruik natuurlijker is, dat ze weinig fouten maken en dat het beoogde niveau (B2 van het ERK) gehaald wordt.

SNEL EEN HOGERE ENGELSE TAALVAARDIGHEID

De leerlingen in het tweetalig onderwijs bereiken sneller een hogere Engelse taalvaardigheid dan leerlingen in het reguliere vwo en in de controlegroep. De tto-ers scoren aan het einde van het derde leerjaar significant beter op woordenschatkennis en schrijfvaardigheid, terwijl in het begin van het eerste leerjaar nauwelijks verschillen meetbaar waren. De leerlingen in de tweetalige opleiding gebruiken in vergelijking langere, meer complexe zinnen, meer verschillende werkwoordstijden, moeilijker en minder frequente woorden,

ONTWIKKELING TAALVAARDIGHEID

en ze maken minder fouten. Deze snel opgebouwde voorsprong wordt na het derde leerjaar niet veel groter, maar hij blijft wel in stand gedurende de rest van hun schoolloopbaan.

NATUURLIJKER TAALGEBRUIK

De tto-leerlingen leren de Engelse taal niet alleen sneller, maar op één belangrijk punt ook anders. De taalvererving gebeurt meer impliciet, dus zonder veel aandacht voor grammatica. Het taalgebruik van tto-leerlingen is daardoor authentiekter dan dat van de andere leerlingen: het klinkt natuurlijker, ook al op lagere taalvaardigheidsniveaus. De tto-leerlingen bouwen zinnen niet woord voor woord op, maar vallen gemakkelijker terug op *chunks*: groepen woorden die in het geheugen liggen opgeslagen als gehelen (zie kader). Hoe meer *chunks* de leerlingen tot hun beschikking hebben, hoe vloeiender hun taalgebruik. Groepen woorden zijn goed te onthouden als je ze vaak hoort, en dat is precies wat er in het tweetalig onderwijs gebeurt.

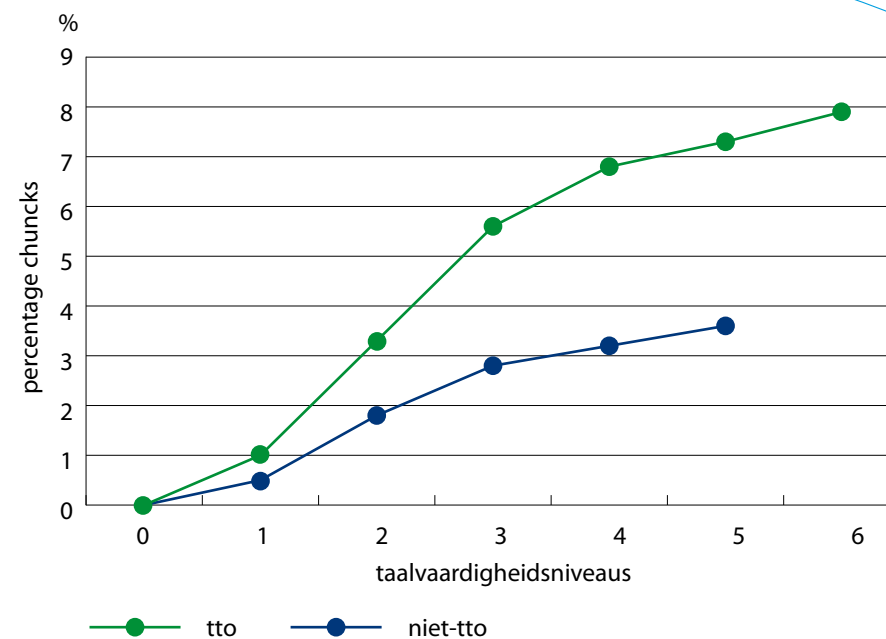
WAT ZIJN CHUNKS?

Om vloeiend taal te kunnen produceren is het gebruik van *chunks* noodzakelijk. Dit is onder andere het gevolg van de beperkte verwerkingscapaciteit van de hersenen. Als we informatie in 'brokken' kunnen verwerken dan bevordert dit de snelheid en nauwkeurigheid om taal te produceren en te begrijpen. Een beginnende leerder gebruikt vooral losse woorden, een gevorderde zal (grotendeels onbewust) *chunks* opmerken in de taal. Hoe meer input de leerder krijgt, hoe meer hij deze *chunks* als geheel kan gebruiken, zowel actief als passief. Leerlingen in het tweetalig onderwijs produceren meer *chunks* dan niet tto-leerlingen. Het gaat dan zowel om grammaticale als om lexicale *chunks*. Voorbeelden van de eerste zijn vergelijkende structuren (*as cold as, even warmer than*), werkwoorden met toevoegingen (*I'd like to buy something*) of tijdfrases (*some minutes ago*). Lexicale *chunks* zijn bijvoorbeeld samengestelde woorden (*navy blue, crystal ball*), woorden met een vast voorzetsel (*in the end, at school*) of woorden die bij elkaar horen (*take a dive, to get cold feet, guess what*).

Op andere punten leren de tto-leerlingen de taal op dezelfde wijze als hun leeftijdgenoten in het reguliere vwo. Er zijn geen verschillen gevonden in de ontwikkeling van de grammatica, zoals het gebruik van werkwoordstijden en de zincomplexiteit (eenvoudige zinsstructuren, samengestelde en/of complexe zinsstructuren). Het grote verschil is dat de tto-ers op deze punten *sneller* leren, maar niet op een andere manier.

AUTHENTIEK TAALGEBRUIK (LEERLINGEN IN TTO EN NIET-TTO) OP VERSCHILLENDE TAAVVAARDIGHEIDSNIVEAUS

WEINIG FOUTEN

De tto-leerlingen maken verder weinig fouten in de grammatica. Dit was een van de zorgen van de eerste ontwikkelaars van het tweetalig onderwijs. Leerlingen konden weliswaar een hoge taalvaardigheid bereiken, maar men vreesde dat bepaalde grammaticafouten zodanig zouden inslijten dat ze niet meer te verbeteren waren. Uit het nu uitgevoerde onderzoek blijkt dat deze zorg ongegrond is. De tto-leerlingen maken de meeste fouten in woordgebruik, spelling en hoofdlettergebruik en niet in de grammatica of in de woordvolgorde. Fouten maken komt vooral voor in het begin van het taalverwervingsproces. Uit diverse andere recente onderzoeken blijkt dat het maken van fouten noodzakelijk is om een vreemde taal te leren. Docenten hoeven daarom niet altijd alles te verbeteren. Ingrijpen is pas zinvol als fouten dreigen in te slijten. Als de leerlingen een hoger taalvaardigheidsniveau bereiken, verdwijnen de meeste fouten vanzelf.

MEEST GEMAAKTE FOUTEN: LEXICAAL, NIET GRAMMATICAAAL

De meeste fouten worden gemaakt op het gebied van *chunks*, woorden die bij elkaar horen dus. Voorbeelden van fouten die op B1- en B2-niveau worden gemaakt zijn: *you could see the blood running out of my leg*, *I saw an enormous statue from the president of France, we were scared about this awful place*. Andere fouten die niet snel verdwijnen komen voor bij woorden die semantisch gerelateerd zijn aan het doelwoord: *during (while) I was doing this I fell, I have to imagine (make up) a story*. Ook maken de leerlingen relatief lang fouten met woorden die veel op elkaar lijken en gebruiken ze verkeerde woorden: *the other (next) day we were tired, I grabbed (pulled) myself together*.

HET JUISTE NIVEAU AAN HET EINDE VAN LEERJAAR DRIE

Belangrijk is ook de vraag of tto-leerlingen gemiddeld het niveau behalen dat is vastgelegd in de standaard voor tweetalig onderwijs. Dat niveau is B2 van het ERK (zie voor een toelichting pagina 9). Om dit te bepalen zijn de schrijfscores – die de taalvaardigheid in algemene zin weergeven – omgezet naar ERK-niveaus.

De Groningse onderzoekers hanteerden voor de resultaten van de schrijfoptdrachten een schaal van 0 tot 7. Van die schaal komt niveau 5 overeen met het B1-niveau. De gemiddelde score van de tto-leerlingen aan het einde van de derde klas is 5,4. Daarmee kunnen we aannemen dat de leerlingen hoger scoren dan B1, dus aan de lage kant van B2. Omdat schrijven de moeilijkste vaardigheid is om te leren in een vreemde taal, valt te verwachten dat de spreek-, luister- en leesvaardigheden een hoger niveau halen.

Vaardigheidsniveau	Geschat ERK-niveau
0	Geen
1	A1
2	A1
3	A2
4	B1
5	B1
6	B2

CONCLUSIES ZIJN ALGEMEEN GELDEND

Geen twee leerlingen zijn hetzelfde, maar deze conclusies zijn algemeen geldend. De onderzoekers hebben – zoals gezegd – rekening gehouden met significante verschillen in achtergrondkenmerken van leerlingen. De hogere Cito-scores van de tto-leerlingen zijn in de analyses gecorrigeerd. Ook als dat gebeurt, blijven de tto-ers tot en met klas 3 een significante voorsprong houden ten opzichte van de andere leerlingen op het gebied van woordenschat en schrijfvaardigheid. De verwachting is daarom dat tweetalig onderwijs niet alleen werkt op het vwo, maar ook op de havo en het vmbo.

5 Antwoord op de tweede vraag:

hoe benutten we de opgedane kennis?

Uit het derde deelonderzoek (naar didactisch handelen in het tweetalig onderwijs) blijkt dat de standaard voor tto-scholen zeer adequaat is en goed wordt toegepast. De onderzoekers concluderen dat de scholen kwalitatief hoogwaardig onderwijs leveren en adviseren het systeem te handhaven. Ruimte voor verbetering is er desalniettemin altijd.

Hierna wordt eerst beschreven waaruit precies blijkt dat het tto-onderwijs kwalitatief hoogwaardig is. Vervolgens komen de adviezen aan bod die de onderzoekers geven voor het verbeteren van het vreemdetalenonderwijs.

WAT STAAT ER IN DE KWALITEITSSTANDAARD VOOR HET TWEETALIG ONDERWIJS?

- 1 De kwaliteit van het Engels van de leerlingen moet op voldoende niveau zijn (B2) aan het eind van het derde jaar. De eindexamencijfers voor alle vakken mogen niet negatief afwijken van het landelijk gemiddelde.
- 2 Er moet voldoende Engelstalige onderwijstijd worden ingepland.
- 3 De kwaliteit van het taalaanbod moet op voldoende niveau zijn. Scholen hebben liefst één of meer *native speakers* in dienst en de Nederlandse docenten die in het Engels lesgeven beheersen de taal zelf minimaal op B2-niveau.
- 4 Er moet in het curriculum voldoende tijd worden besteed aan EIO: Europese en Internationale Oriëntatie.
- 5 Het pedagogisch-didactisch handelen van zowel vakdocenten als van docenten Engels moet de taalvaardigheid van leerlingen bevorderen.

De tto-standaard stelt verder nadrukkelijk dat de vakdocent ook taal-docent is, dat met name in het vak Engels ook op grammatica en woordvorm gelet moet worden en dat de werkvormen activerend moeten zijn.

WAARUIT BLIJKT DAT TTO-SCHOLEN HOOGWAARDIG TAALONDERWIJS BIEDEN?

Dat blijkt uit de volgende bevindingen.

De tto-scholen bieden de helft van de lessen aan in de doeltaal

In de tto-afdelingen die aan deze studie deelnamen, wordt de helft van het totaal aantal uren in het Engels gegeven. Dit geldt voor de klassen 1, 2 en 3. Gemiddeld krijgen *alle* leerlingen (dus niet alleen de tto-ers) 1.120 uren les per jaar in verschillende vakken. Daarvan wordt in het tweetalig onderwijs dus daadwerkelijk de helft in het Engels gegeven. Dat betekent dat de tto-leerlingen in totaal, verspreid over drie leerjaren, 1.680 uren onderwijs krijgen met Engels als voertaal (3 x 560). In de reguliere vwo-klassen 1, 2 en 3 krijgen de leerlingen het voorgeschreven aantal uren Engelse les, namelijk 280 uur verdeeld over drie jaar.

De tto-scholen gebruiken consequent de doeltaal als voertaal

De docent Engels spreekt tijdens de les in het tweetalig onderwijs gemiddeld 5% van de tijd Nederlands – in het reguliere vwo of op het gymnasium is dit op de onderzochte scholen 30%. Op de tto-scholen die aan het onderzoek deelnamen, wordt tijdens de lessen dus gemiddeld 95% van de tijd de doeltaal gesproken. Uit de enquête onder tto-docenten blijkt verder dat zij het nagenoeg unaniem eens zijn over vier dingen:

- leerlingen in tto-klassen mogen alleen Engels spreken tegen de docent;
- docenten spreken tijdens de les alleen Engels tegen de leerlingen;
- leerlingen moeten zich richten op het spreken van het Engels ook als de uiting nog niet honderd procent correct is;
- leerlingen mogen in tto-klassen alleen Engels spreken met hun medeleerlingen.

In het algemeen bestaat niet veel verschil tussen de docenten van de drie onderzoekspopulaties, behalve dat de tto-docenten (zowel die voor Engels als de vakdocenten) meer gebruik maken van gebaren en mimiek om iets duidelijk te maken. Waarschijnlijk ligt dit aan het feit dat zij het Nederlands minder gebruiken dan hun collega's in het reguliere onderwijs. Verder maken tto-docenten Engels meer gebruik van divergerende vragen: vragen die open zijn en waarbij de leerling zijn mening moet uiten. De leerling moet zo eigen taal produceren. Tijdens de reguliere lessen Engels is frequenter dan in het tweetalig onderwijs het stellen van procedurele vragen geobserveerd (vragen als: "Kun je je boek openen op pagina 5?" of "Heb je het begrepen?").

Het kwalificatieniveau van docenten in het tto is hoog

Van de docenten in het tweetalig onderwijs is een groot deel *native speaker* van het Engels. Op twee van de onderzochte scholen komt het (gezamenlijke) percentage *native speaker* uit op 31,6%. Op diezelfde scholen heeft respectievelijk 36,8% en 15,8% het niveau *Cambridge Proficiency* of *Cambridge Advanced* behaald. Daarmee lijkt het kwalificatieniveau van de docenten in het tweetalig onderwijs behoorlijk hoog. De docenten op de onderzochte scholen zijn unaniem als ze moeten inschatten of ze de Engelstalige vaardigheden hebben die nodig zijn om hun vak te geven: ze vinden dat ze die hebben. Ze instrueren de leerlingen in het Engels en ze gebruiken het Nederlands niet voor uitleg in de lessen Engelse taal. De leerlingen moeten de opgaven in het Engels maken. Tweetalige woordenlijsten

krijgen ze niet. Vertalen is niet of nauwelijks een strategie in de klas. Voor de correctie van grammaticale fouten wordt het Engels gebruikt en niet het Nederlands. De beoordeling van het Engels gebeurt niet afzonderlijk van de opdrachten.

WAT VALT ER DESALNIETTEMIN TE VERBETEREN IN HET VREEMDETALENONDERWIJS?

Van de opgedane inzichten valt zowel voor het tweetalig onderwijs als voor het reguliere onderwijs iets te leren. Voor **beide onderwijstypen** gelden de volgende aanbevelingen.

Besteed minder aandacht aan woordenlijstjes en meer aan lexicale chunks

Het is raadzaam minder aandacht te besteden aan het leren van afzonderlijke woorden en meer aan woordgroepen, zinsdelen en vaste uitdrukkingen (*chunks*). Deze zijn erg belangrijk voor het bereiken van een hoog taalvaardigheidsniveau. Het is goed om leerlingen woorden en uitdrukkingen te laten herhalen, bij voorkeur in verschillende contexten. Te denken valt aan verschillende opdrachten bij één en hetzelfde onderwerp. Laat leerlingen bijvoorbeeld een film zien, bespreek die na in de klas, licht moeilijke scènes eruit om te bespreken of om ze na te spelen, en geef verschillende schrijfopdrachten die te maken hebben met de film.

Besteed niet te veel aandacht aan fouten, maar focus op inhoud

In de lessen is vaak te weinig tijd om iedereen genoeg hardop te laten spreken en daarop feedback te geven. Laat leerlingen daarom vaker korte schrijfp opdrachten doen. Focus daarbij niet op fouten, maar op inhoud. Dat is zowel voor de leerling als voor de docent motiverend. Bij het schrijven van Engelse teksten maken leerlingen op de laagste taalniveaus veel fouten, maar dat is een normaal onderdeel in de ontwikkeling. Omdat ze nog niet genoeg taal tot hun beschikking hebben, passen ze allerlei strategieën toe om te communiceren. Een daarvan is maar raden naar hoe iets gespeld of gezegd wordt, en het makkelijkste is om een Nederlands woord een Engelse spelling te geven. Deze fouten verdwijnen vanzelf tegen de tijd dat de leerlingen het B1-niveau halen. Niettemin moet de docent alert blijven op fouten die hardnekkig lijken te worden, want dan is expliciete aandacht wél noodzakelijk. Laat de leerlingen in dat geval de gecorrigeerde teksten verwerken door ze de woorden correct te laten herschrijven.

Op de hogere niveaus gaan de leerlingen meer en langere *chunks* produceren waarin ze toch wel wat fouten maken. Ook dit is onderdeel van het taalontwikkelingsproces en geen reden tot ongerustheid. Het hoort bij de hogere productie van de *chunks* en bij het nemen van meer risico's. Ook deze fouten verdwijnen vanzelf weer.

Besteed pas aandacht aan grammatica als leerlingen eraan toe zijn

Het vermoeden bestaat dat ook grammatica grotendeels impliciet wordt geleerd. Als voorbeeld kunnen de werkwoordsvormen dienen. Pas op het moment dat de leerlingen zelf proberen iets in de verleden tijd te schrijven, is het raadzaam de betreffende werkwoordsvormen te behandelen.

Zorg voor meer activerende werkvormen waarin taal wordt gebruikt

De tto-scholen maken veel gebruik van activerende werkvormen. Ze laten bijvoorbeeld leerlingen samenwerken aan een project. Wel is het de vraag of de leerlingen daarmee altijd daadwerkelijk hun Engels oefenen. Om dit te laten gebeuren moeten er in de activiteiten talige taken worden verwerkt, zoals bijvoorbeeld het geven van een presentatie of het spelen van een rollenspel. Op dit punt kan nog wel vooruitgang geboekt worden – zowel in het tweetalig onderwijs als in het reguliere vwo.

HET LEREN VAN GRAMMATICA, SYNTAXIS EN LEXICON GEBEURT GROTENDEELS IMPLICIET

Leerlingen in het tweetalig onderwijs halen het niveau 3 op de Groningse schaal (vergelijkbaar met het A2-niveau van het ERK) al na zes maanden. De leerlingen in het reguliere onderwijs bereiken dit niveau pas een jaar later. Het is bekend dat de frequentie van gebruik een belangrijke factor is in het verwerven van een tweede taal. Daarom mogen we concluderen dat bij de tto-leerlingen het leren van grammatica, syntaxis en lexicon vooral impliciet gebeurt, door veel herhaling van zinsstructuren, woorden en uitdrukkingen. Het is waarschijnlijk dat aandacht voor expliciete grammaticaregels bijna geen rol heeft gespeeld bij hun snelle taalverwerving. Al bij de tweede meting halen ze een gemiddeld niveau van 3.2, waarin vooral de hoeveelheid *chunks* opvallen. Het is onmogelijk om in een maand of vier zoveel taal expliciet te behandelen. Bovendien blijkt uit de complexiteit op (bij)zinniveau dat de leerlingen steeds meer complexe zinsstructuren kunnen produceren, een vaardigheid die bijna nooit expliciet behandeld wordt in grammaticalesen.

Alleen voor **het reguliere onderwijs** gelden de volgende aanbevelingen.

Stel doeltaal – voertaal als eis en versterk het taalaanbod

Leerlingen leren de taal door hem te horen en te gebruiken. Daarom is Engels spreken in de Engelse les een *vereiste*, ook in het niet-tweetalig onderwijs. Hetzelfde geldt voor Frans en Duits. Daarnaast kunnen scholen bekijken of ze hun taalaanbod verder kunnen versterken, bijvoorbeeld door één of meerdere zaakvakken in een andere taal aan te bieden.

Probeer de tto-situatie te simuleren

Veel input geven is belangrijk, maar niet voldoende. Leerlingen moeten ook keer op keer de gelegenheid krijgen de taal actief te gebruiken. Maak zoveel mogelijk gebruik van *native speakers* in verschillende lessen of voor het houden van voordrachten. Geef huiswerkopdrachten die taalcontact stimuleren, lees een leuk, spannend Engels verhaal, speel een Engels videospel waarin relatief veel taal wordt gebruikt, luister naar de tekst van een populair Engels lied of bekijk een (stuk van) een spannende film of een Engelstalige televisieserie (zonder Nederlandse ondertiteling, maar Engelse ondertiteling is goed). Tijdens de les kunnen de leerlingen zoveel mogelijk over de inhoud van deze opdrachten praten en schrijven. Geef korte schrijfopdrachten om voldoende feedback te kunnen geven. Corrigeer bij het spreken niet direct alle fouten. Als een docent vormfouten verbetert, laat hem dat dan in het Engels doen.

Pas de toetsing aan

Als het vreemdetalenonderwijs meer langs bovenstaande richtlijnen wordt gegeven, dan is het raadzaam ook de toetsing daarop aan te passen. Dat betekent bijvoorbeeld continu toetsen (alle opdrachten tellen mee) of een Engelse toets relateren aan een Engelse tekst en beoordelen op inhoud.

Colofon

Deze uitgave is een verkorte versie van het wetenschappelijke rapport 'Tweetalig onderwijs: vormgeving en prestaties' (juni 2010). Het is geschreven door dr. M.H. Verspoor, prof. dr. C.L.J. de Bot, en E.M.J. van Rein, allen verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit der Letteren, Toegepaste Taalwetenschap; door J. Schuitemaker-King, verbonden aan de Fontys Hogeschool in Sittard; en door dr. P. Edelenbos, consultant. Het volledige rapport is in te zien via www.tweetaligonderwijs.nl

Tekst van deze uitgave: Francissen Communicatie, Amsterdam
Redactie: Karin Akkerman, Onno van Wilgenburg, Stephan Meershoek, Europees Platform
Fotografie: Wilco van Dijen
Vormgeving en opmaak: K en S ontwerpers
Drukwerk: Ter Burg
Met dank aan: Marjolijn Verspoor, Rijksuniversiteit Groningen

Meer informatie

Voor meer informatie over tweetalig onderwijs kunt u contact opnemen met het Europees Platform.

Europees Platform -
internationaliseren in onderwijs
Kennemerplein 16
Postbus 1007
2001 BA Haarlem
T 023 553 11 50
F 023 542 71 74
tto@epf.nl
www.tweetaligonderwijs.nl

